
ALBERT SOLER

«ENFRE LA VINYA E·L
FENOLLAR»? LA COMPOSICIÓ
DEL «LLIBRE D'AMIC E AMAT»
I L'EXPERIÈNCIA MÍSTICA
DE RAMON LLULL*

(*) Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació PB91-0662 de la DGICYT (Ministerio de Educación y Ciencia), que es duu a terme al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

(1) El primer dels crítics moderns a formular aquesta concepció és M. Obrador (1904). L'han abonat força estudiosos, independentment de la data de composició que atribueixen a l'opuscle: Galmés (1935: 25-6), A. Llinarès (1968: 74), J. Tusquets (1977: 123), S. Garcías Palou (1977: 191), L. Badia (1985: 59). F. Domínguez (1986: 122) ens n'ofereix un bon resum: «La perfecció de l'estil, la solidesa i densitat del contingut, l'entramat d'idees i de conceptes i, en definitiva, l'estructura mateixa d'aquest llibre tan difícil (molt lluny

Una de les assercions més indiscutides dels estudis lul·lians de tots els temps fa del «Llibre d'amic e Amat» una transcripció directa i immediata d'una experiència mística del beat Ramon. Segons això, l'opuscle, considerat un dels cims de la mística cristiana medieval i la perla de la producció lul·liana, ha de ser per força una plasmarció de la pràctica profunda i personal de Llull mateix.¹

És cert que aquesta obreta té una perfecció d'estil, una solidesa i una densitat de contingut de difícil comparació. Però, parlant amb rigor, això no comporta que Llull anés fent, literalment, el que al preàmbul de l'obra ens diu que feia el personatge que ell havia creat:

«Blaquerna estava en oració e considerava la manera segons la qual contemplava Déu e ses virtuts; e con havia finida sa oració scrivia ço en que havia contemplat Déu. E açó fahia tots jorns [...]»²

L'Arbre de filosofia d'amor prova que per escriure el «Llibre d'amic e Amat» a Llull no li era estrictament necessari ni tan sols un període de gran concentració. Aquesta obra, com se sap, va ser escrita (si més no, acabada) el 1298, durant la segona estada de Llull a París (1297-9). Sabem que a la capital francesa el beat hi va dur una activitat considerable: va ensenyar a la Universitat i hi va escriure almenys tretze obres.

Doncs bé, l'*Arbre de filosofia d'amor* conté desenes de passatges on apareix el tema de l'*amic* i l'*Amat*, del tot comparables als versicles de l'opuscle que ens ocupa.³ Per què no s'ha pensat que aquesta obra és producte directe d'una experiència mística? Em sembla que no m'equivoco gaire si dic que perquè és més conceptual i sembla una obra menys espontània que el primer.

El «Llibre d'amic e Amat» no té per què ser la traducció directa i immediata d'una experiència mística concreta. No es tracta de negar que Llull fos un místic. Pel que llegim a les seves obres, Llull té una tendència acusada a viure la seva fe com una experiència molt intensa d'unió amb la divinitat, i això fins i tot enmig de les seves lluites i dels moments de dubte i gairebé de desesperació (no em sembla sensat de limitar les vivències amoroses del beat a un període determinat de la seva biografia, a l'inici posem per cas). Per tant, Llull podia remetre's a la seva pròpia experiència mística en compondre el llibret que ens ocupa, però no necessàriament l'havia d'escriure com a resultat immediat d'aquesta vivència.

Ha influït en la concepció que contradic una tendència, molt antiga, a llegir el *Llibre d'Evast e Blaqueria* com una obra en què el beat s'autoretrata d'una forma real o ideal. Així, el capítol 98 d'aquesta novel·la, «De la vida en la qual estava Blaqueria en son eremitatge», previ a l'opuscle, s'ha pres com la descripció precisa del moment en què va ser escrit aquest: es localitza la narració a Miramar⁴ i es posa en relació, conscientment o inconscient, amb aquells celebradíssims versos del *Cant de Ramon*:

«Lo monestir de Miramar
fiu a frares Menors donar
per sarraïns a preïcar.
Enfre la vinya e-l fenollar
amor me pres, fé'm Déus amar
e-nfre sospirs e plors estar.»⁵

El pas següent, inevitable, és la datació de l'obreta pels volts de 1276, a Miramar, just després de la fundació del monestir i molt abans de la redacció del *Blaqueria*.⁶ S'esdevé, però, que tot el que sabem de les vivències místiques de Llull a Miramar és el que ens diuen aquestes tres frases versificades.⁷

La concepció que acabo d'esbossar és, doncs, del tot hipotètica: no podem assegurar que el «Llibre d'amic e Amat» vagi ser compost com a resultat d'una determinada experiència mística del seu autor. D'altra banda, és un clixé no gens innocu: determina radicalment qualsevol lectura que vulguem fer de l'opuscle perquè és sempre present entre les dades assumides amb què llegim el text. Es tracta, per tant, d'un veritable prejudici.

El present treball pretén d'analitzar aquest tòpic, de manera que el lector de l'opuscle en quedi advertit i sàpiga fins a quin punt ha de projectar-lo en la seva lectura.

d'èsser una lectura amena lul·liana) indiquen necessàriament que aquest llibre fou escrit en un període de calma, pau interna i profunda concentració.» Sobretot és una idea llargament estesa en tota mena de textos de difusió (traduccions, biografies, pròlegs, enciclopedies...).

(2) Llull 1935-54: III. 11.

(3) Ja ha fet notar Lofa Badia: «[...] caldria analitzar a fons l'ús del versicle místic per part de Llull en obres seves posteriors al *Llibre d'amic e Amat*; em sembla que fent números rodons, només a l'*Art amativa* (1290), a les *Flors d'amors e flors d'entel·ligència* (1294) i a l'*Arbre de filosofia d'amor* (1298) he comptat prop d'un miler de breus sentències de tema místic que necessiten exposició. Els aforismes d'aquestes sèries semblen intercanviables amb els del *Llibre d'amic e Amat* i se'ns presenten en agrupacions temàtiques.» (1991: 19)

(4) Llull, al capítol 98 del *Blaqueria*, fa referència a l'altar de la Santíssima Trinitat que hi havia a l'ermita on vivia el protagonista. A Miramar, sembla que de temps molt antic, hi havia una capella dedicada a la Trinitat (amb un retaule gòtic). Aquesta coincidència (casual?) ha contribuït a la identificació. Veg. Galmés a Llull 1927: 7-8; Caimari 1954: 70; Garcías Palou 1977: 169.

(5) Llull 1958: 73. El subratllat és meu.

(6) En general s'ha sostingut que el «Llibre d'amic e Amat» va ser escrit abans que el *Blaqueria* (com a resultat d'una experiència mística arravatada) i posteriorment afegit a la novel·la. Alguns, pocs, autors han postulat la simultaneïtat de redacció de les dues obres, o bé la composició de l'opuscle com a part de la novel·la.

(7) J. Rubió ja havia previn-

1. LA IDENTIFICACIÓ ENTRE RAMON LLULL I BLAQUERNA

gut «El vers meravellós, cas que no es repeteix, del *Cant de Ramon «entre la vinya e-l fenollar – amor me pres»*, tal vegada l'hem carregat d'una força intencional moderna, que no era al cor de l'autor, la paleta del qual no és mai tan precisament realista. No tindrien la vinya i el fonoll una valor simbòlica per al poeta?» (1957: 285-6).

(8) Aquests són els textos que he revisat: el comentari *Exposició d'amic e Amat* de 1492 (conservat en un manuscrit contemporani que avui es troba en una col·lecció particular de Barcelona) i la còpia-adaptació que en va fer fra Joan Guàrdia el 1646 (Biblioteca Municipal de Palma, ms. 44). Les epístoles proemials i els preàmbuls de les edicions cinc-centistes de la versió llatina de l'opuscle: la de J. Lefèvre d'Étapes (París 1505), la d'Alcalá de Henares (1517), i la de Joan Bonllavi de tot el *Blaquerna* (València 1521). Les biografies del beat fetes per Charles de Bouvelles i Nicolau de Pacs també al segle XVI (Victor 1976). Els proemis de J. Lefèvre a les seves edicions lullianes insisteixen a presentar Llull com un ermità, «com un místic» (Rice 1971 i 1972), i la vida de Ch. de Bouvelles consagra el beat com a «pius eremita», però ni un ni l'altre no identifiquen mai Blaquerna amb el seu creador. En Joan Bonllavi només trobem la següent comparació: «[...] y glorias Barcelona de on ell te lo seu antich y noble linatge y specialment aquex regne on ell fou nat y criat com altre Blanquerna de qui en est libre scriu la vida [...]» (foli iii de l'epístola proemial).

(9) Anna M. del Santíssim Sagrament 1988: 134-5.

(10) Custurer 1700: 483, n. 43.

(11) Pasqual 1890-1: 265.

Aquesta identificació és al darrere del lloc comú que ens ocupa: si Blaquerna és un *alter ego* de Ramon Llull, aleshores tot el capítol de la novel·la dedicat a la vida contemplativa i mística del personatge és autobiogràfic. D'aquesta confusió no n'he trobat cap rastre manifest anterior al sis-cents, però la recerca encara no es pot donar per tancada.⁸ El primer testimoni que detecto és força espectacular, ja al final del segle XVII. Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, a l'inici de la seva *Exposició de los Càntics* del «Llibre d'amic e Amat», fa una revelació sorprenent:

«[...] Ramon, com tenia de fer una obra tant gran com és el *llibre de Amic i de Amat*, se volia abscondir, (açò és, volia abscondir el seu nom) i per això estava molt de temps a los santíssims peus de lo Amat suplicant-li, que li digués, quin medi podia pendre per abscondir-se. I com les súppliques fetes humilment *estant en oratio* a los divinos peus de Cristo crucificat, són medi efficax per alcansar lo que demanam, li digué, que prengué aquest nom *Blanquerna*. [...] I me digué mon Amat, que ell era, qui li havia elegit el nom *Blanquerna*, de què restí molt ammirada, i lo Amat me digué: –No temes, publica-ho, que és així; que Ramon prengué aquest nom perquè jo li hi elegí.»⁹

¿Com podríem dubtar de la identificació entre el beat i el seu personatge si aquest detall ha estat comunicat per aquell mateix que en fou l'inspirador? Gairebé contemporàniament, el P. Jaume Custurer (1657-1715) a les cèlebres *Disertaciones* (1700), fa una operació semblant; diu referint-se als versicles del llibret:

«[...] Y aunque en el principio de ellos en las traducciones latina, y francesa se dize: que el Amigo significa à qualquier fiel christiano, con todo se ve, que Raymundo hablava de si mesmo, baxo de esse nombre; porque en el cap. 106 del libro intitulado *Blanquerna*, que es de donde se han sacado, en la introduccion de esos Canticos, se dize: que en ellos escribiò Raymundo lo que avia contemplado en la oracion, y tambien porque en el n. 146 que es 144 del libro de *Blanquerna* dize: *Nuncius erat Amicus ad Principes Christianorum et ad infideles* [...] en que es manifesto, que en esos Canticos el Amigo significava à Raymundo.»¹⁰

El P. Antoni R. Pasqual (1708-1791), a la seva *Vida del Beato Raymundo Lullio*, de data indeterminada, ja tracta la qüestió amb un cert rigor; d'una banda declara que «por inspiración divina tomó para sí Raymundo»¹¹ el nom de Blaquerna, segons havia assenyalat sor Anna Maria; però de l'altra adverteix:

«Supuesto todo esto, es claro que los dichos y hechos en los referidos estados, que no corresponden al estado de Raymundo, son puramente doctrinales,

y no históricos de Raymundo, y solo lo es el de la vida eremítica, como después veremos; pero, como en la representación del señorío apostólico y corte romana, entran en la representación otros personajes, y muchas veces se nombra à sí mismo con el nombre de *Raymundo loco*, y otras se disfraza con el de un *lego*, de un *juglar* ó de un *arábigo*, esto es, perito en la lengua arábica: todos estos pasos, concernientes à los fines que llevaba Raymundo, prudentemente se deben reputar pasos históricos propios como algunos otros [...].¹²

Sembla, doncs, que la confusió entre Llull i Blaquerna s'opera sobretot a partir del que s'explica al «Llibre d'amic e Amat». La idea qualla i s'estén amb facilitat al romanticisme, procliu a aquest tipus d'exercicis de recerca de l'escriptor en l'obra; vegem, per exemple, com M. Menéndez y Pelayo formula la idea al pròleg de l'edició castellana de 1881:

«¡Qué vida la de Raimundo en Miramar y en Randa! Leyéndola tal como él la describe en su *Blanquerna*, se cree uno trasportado á la Tebaida, y parece que tenemos á la vista la venerable figura de algún padre del yermo.»¹³

Els estudis lul·lians moderns han recollit la identificació d'una manera més matisada, però sense qüestionar-la.¹⁴

Tanmateix, crida l'atenció que Llull, en diverses obres (referint-se a ell mateix) i mitjançant la seva vida (missions en terra d'infidels), posa un èmfasi preeminent, gairebé obsessiu, en el desig de martiri. El de Llull sembla un cas d'opció per un model de santedat centrat en l'acció i en la donació de la pròpia sang, sostingut al llarg d'una vida llarga i atzarosa.¹⁵ Si l'ideal vital lul·lià és el martiri (més que no pas la renúncia al segle per la vida eremítica que ho podria ser només teòricament), l'itinerari de Blaquerna correspondria a un esquema de santedat preestablert i que Llull hauria adoptat per a la narració; un motiu que, a més, hauria corregit d'acord amb les seves concepcions més dinàmiques de la santedat: Blaquerna no ateny la vida eremítica fins haver reformat la cristiandat sencera!¹⁶ Si més no per prudència, hauríem d'abandonar la via d'interpretació que fa del *Blaquerna* i del «Llibre d'amic e Amat» unes sublimacions d'ideals frustrats.

2. EL «LLIBRE D'AMIC E AMAT» EN L'ECONOMIA NARRATIVA DEL *BLAQUERNA*

En el lloc comú que fa del «Llibre d'amic e Amat» una expressió d'una vivència mística concreta, anterior a la redacció del *Blaquerna*, sospito que s'hi barreja una certa incomprensió del paper que l'opuscle fa en l'economia narrativa de la novel·la. En els estudis sobre el *Blaquerna* és habitual fer referència a la diversitat formal que

(12) Pasqual 1890-1: 267. El primer subratllat és meu. D'una manera semblant s'explica a les *Vindiciae*, Pasqual 1778: I.129 i 143 i següents.

(13) Llull 1881-2: xx.

(14) Una variant d'aquesta lectura biografista del *Blaquerna*, més moderna, interpreta que en la novel·la Llull hi projecta la seua frustració de no poder ser un contemplatiu; el «Llibre d'amic e amat» seria així la sublimació d'un desviament en la seua vocació inicial. Veg. Domínguez 1986: 123, i Bonner-Badia 1988: 133.

(15) Potser la vida de Llull permetria postular un primer moment en què Llull pensava en la contemplació com a ideal, i un segon període més llarg en què el beat es decanta pel martiri (veg. així Domínguez (1986: 123). En tot cas, cal un estudi ampli del debat lul·lià entre acció i contemplació: les seves declaracions en obres com ara el *Llibre contra Anticrist* (Perarnau 1990) o la *Doctrina pueril* (Llull 1972: 209-210), contemporània del *Blaquerna*, o el *Llibre de meravelles* (Llull 1931-4: III. 99-104) en suggereixen l'interès; i també una recerca de la presència de models esquemes de santedat en les seves narracions, en la línia dels treballs recents de Lola Badia 1990, M.D. Johnston 1990 o R. González-Casanova 1990. El primer debat, que hauríem de situar en el seu context, sempre acaba destacant l'excel·lència de la vida contemplativa (o acaba amb una solució bastant salomònica, com al *Felix*); veg. una aproximació al tema per part d'A. Oliver (1976: 116-9), que ja recull bibliografia anterior. Crec que hauríem de distingir aquest debat d'aquell que es pot donar entorn dels models de santedat martiri/eremitisme i que potser és menys tòpic.

(16) Lola Badia (1990: 97-

119) ha assajat una descripció dels models de santedat cristians (renúncia al món/martiri) i les repercussions literàries que han tingut. El primer esquema comporta motius com les dimissions de càrrecs públics, el distanciament de la societat, el rebuig de l'esposa o promesa, o el plany dels pares per la partida del jove, que «formen part del repertori clàssic de les vides dels pares del desert i d'altres sants arcaics» (Badia 1992: 111), i que identifiquem fàcilment al *Blaquerna*.

(17) M. Obrador ho veia així: «Es probable també que aqueixa mística salmodia del *Amich e Amat* formàs primitivament un llibret apart, que després l'autor encabí dins el *Blanquerna*, ab l'*Art de Contemplació* que li serveix com a de complement y d'erèria. Així ho fan creure, per una part, el singular estil i la manera ab que està escrit el llibre, y per altra, la seua forma versicolada, a modo de salm [...]» (1904: 13-4).

(18) E. Allison Peers ho expressa d'una forma precisa i exposa, a més, com Llull podria haver dut a terme la incorporació del «Llibre d'amic e Amat» a la novel·la: «[...] en escriure el capítol 98 del *Blanquerna* —és a dir, el tercer de darrer—, Ramon fa la descripció vívida i detallada d'un recés de contemplació idealitzat, basada probablement en les seves experiències a Miramar i a Randa. Per una associació d'idees natural, els seus pensaments es giren vers el llibret que ell mateix va escriure en aquest recés, segurament per al seu ús personal. Llavors l'inclou amb el senzill artifici de presentar-lo com a obra de *Blanquerna*, i en fa el capítol 99. Però mentrestant ha escrit un altre opuscle —l'*Art de contemplació*— que probablement pensava usar de manera semblant, i l'afegeix ara com a capítol final. I després,

presenta l'obreta respecte a la resta del llibre. La diferència d'entitat de les dues obres determina, segons la majoria dels crítics, dos moments també diversos de redacció.¹⁷ Em sembla que, en realitat, els estudiosos troben la diferència, més que no pas en l'ús concret de versicles, en el fet que Llull faci servir una forma poètica i metafòrica per explicar una vivència mística en comptes d'una forma narrativa, com correspondria en el marc d'una novel·la. Així, doncs, el «Llibre d'amic e Amat» hauria estat afegit al *Blaquerna* posteriorment a la seva redacció, al mateix temps que potser ho va ser l'«Art de contemplació».¹⁸

Però l'opuscle que ens ocupa no és un apèndix, ni és un afegitafortunat que arrodoneix l'obra; és una solució genial a un greu problema narratiu: ¿com explicar al lector, en una novel·la, l'experiència mística del protagonista *de manera que resulti versemblant*? Una experiència que, per ultrada, és inefable?

Un cop *Blaquerna* ha renunciat al papat i ha aconseguit, per fi, ser ermità, la narració adopta un caràcter molt sumari. Se'ns explica una vegada el que de fet són accions repetides moltes vegades: la vida que duu el protagonista a l'ermita al llarg d'un temps indeterminat que es condensa en el capítol 98:

«*Blaquerna* se levava a la miga nit, e obria les finestres de la cel·la per ço que veés lo cel e les stel·les, e començava sa oració com pus devotament podia, per tal que tota sa ànima fos ab Déu e que sos hulls fossen en làgremes e en plors. Con *Blaquerna* avia contemplat he plorat longament tro a les matines, entrava en l'esgleya e sonava les matines, e-l diaque venia qui li ajudava a dir les matines. Aprés l'alba cantava la missa. [...] e *Blaquerna* exia de la sgleya e recreava sa ànima del treball que havia sostengut sa persona, e guardava los munts e-ls plans per tal que alcuna recreació hagués.

Aprés que havia menjat, retornava-se'n tot sol a l'esgleya [...] Aprés durmia per tal que millis ne pugués sostenir lo treball [...] Aprés lo sol post, *Blanquerna* se puyava en lo terrat qui era sobre la cel·la [...]»¹⁹

Aquesta vida només és alterada per un canvi de lloc d'habitació, per la visita d'un altre ermità que li demana que escrigui un llibre (serà el «Llibre d'amic e Amat») i per la visita d'un joglar. Fora d'aquests tres esdeveniments hem de suposar que la vida de *Blaquerna* és sempre la mateixa, la que ens descriuen els passatges abans citats.

La novel·la podria acabar amb aquest capítol, però aleshores la informació que s'oferiria de la vida de *Blaquerna* com a ermità seria molt superficial, externa i, en el fons, pobre; fins i tot podríem pensar que el seu desig de ser eremita, mantingut durant tota la vida, és injustificat, i podríem confondre la seva experiència amb una mena d'*aurea mediocritats*. El «Llibre d'amic e Amat» omple perfectament el buit informatiu d'aquesta part de l'obra: ens informa sobre la vida interior de l'ermità. L'autor fa que el protagonista se separi de la pròpia vivència i expliqui les experiències amoroses d'un «amic» i del seu «Amat»; de manera que actua com a narrador extern que no

participa de la narració, encara que el lector sap perfectament que la història de l'amic i de l'Amat és la història interior de Blaqueria. Si Lluç hagués fet una altra cosa, el resultat hauria estat una pura reflexió: el que és, de fet, l'«Art de contemplació».

Cal adonar-se aleshores de la genialitat que conté la solució lul·liana al problema: el «Llibre d'amic e Amat» no només *informa* el lector sinó que *transmet* l'experiència mística amb tots els seus valors emocionals, racionals, intuïtius, sensorials, etc., en tota la seva complexitat. Naturalment, donat que l'experiència mística és inefable per definició, això només es pot fer de manera aproximada; però és possible, tanmateix: ho és mitjançant la metàfora. Efectivament, la metàfora permet al discurs literari la reconstrucció d'una experiència humana amb una densitat i una complexitat aproximades a les que es donen en la realitat; fa possible que el lector percebi aquesta experiència amb una densitat de valors similar a la que té qualsevol experiència vital. No cal insistir gaire en què aquest joc de denotacions, connotacions i substitucions propi del discurs metafòric és substancial en el «Llibre d'amic e Amat». Lluç mateix declara a l'inici de la sèrie de versicles «Comencan les metàforas morals».²⁰

3. UNA TRADICIÓ MANUSCRITA DEPENDENT

El «Llibre d'amic e Amat» no va existir mai ni es va difondre mai com una obra independent del *Blaqueria*: vet aquí el que es dedueix de l'anàlisi de la tradició manuscrita que ens ha transmès l'opuscle. Tenim, doncs, un altre motiu per prendre *cum grano salis* tota interpretació que converteixi aquesta obreta en una altra cosa que un capítol d'una novel·la.

Hem conservat setze manuscrits medievals en quatre llengües (occità, francès, català i llatí) que transmeten el «Llibre d'amic e Amat»; en cap d'aquests testimonis, alguns dels quals el mateix Lluç va tenir a les mans, l'opuscle apareix deslligat de la novel·la.²² En tots, el preàmbul que encapçala el «Llibre d'amic e Amat» parla de com Blaqueria feia el seu llibre.²³

Només la versió llatina del «Llibre d'amic e Amat» ha tingut una certa autonomia respecte a la novel·la; però en aquest cas, tots els manuscrits complets comencen amb el capítol 99 del *Blaqueria*, en què un ermità que ja havia aparegut al capítol 97 (quan Blaqueria encara era papa) visita el protagonista.²⁴ Tant el capítol 99 com el mateix preàmbul del llibre pressuposen una certa familiaritat del lector amb el personatge i la seva història.²⁵ Donada, doncs, aquesta circumstància, hem de ser precisos i admetre que hi ha una diferència entre que la versió llatina s'hagi difós per separat de la novel·la (bo i contenint-ne un capítol) i que l'opuscle no tingui res a veure amb el *Blaqueria*.

A favor de la independència del «Llibre d'amic e Amat» respecte a la novel·la ha estat repetidament assenyalada la presència d'ambdues obres per separat en el més antic dels catàlegs d'obres lul·lianes: el que conté l'*Electorium* de Tomàs le Myésier,

essent necessari una mena d'epíleg per a la negligida i quasi oblidada narració, fa un altre afegit. Escriu l'actual capítol 100, i els dos opuscles es combinen dins un enorme capítol 99.» (1966: 73-4; el subratllat és meu). Es dona la circumstància que el «Llibre de les bèsties», que tradicionalment s'ha considerat que va ser afegit al *Llibre de meravelles*, ha estat citat moltes vegades com a cas paral·lel i, fins com a prova d'aquesta hipòtesi; veg. Obrador 1904: 14, n.1; Tusquets 1977: 123; contradiu aquesta tendència Dagenais 1982.

(19) Lluç 1935-54: II.258-261.

(20) Amb aquesta frase Lluç podria indicar amb què construeix els «exemplis abreujats» de què parla al capítol anterior a l'opuscle, i quina finalitat tenen: utilitza un procediment metafòric i pretén d'incidir en els costums. Però cal ser prudent en la interpretació perquè per al beat «exempli» i «metàfora» poden ser sinònims (veg. Rubió 1957: 290). Crec que «moral», en Lluç, té el sentit corrent de «concernent als costums, bons o dolents», tal com indica Miquel Colom 1982-5: III. 372.

(21) Aquest preàmbul apareix sempre després de la rúbrica que indica l'inici de l'opuscle i, per tant, en forma part. Per a tots els problemes textuais que planteja l'opuscle remeto a l'edició crítica que tinc en premsa per a la col·lecció «Els Nostres Clàssics» de l'Editorial Barcino.

(22) L'únic testimoni incomplet és el ms. 516 de la Bibliothèque de l'Arsenal, de París, que no té ni els folis inicials ni els finals.

(23) El capítol 99 dona per fet que el lector sap qui és l'ermità de què es parla, que el protagonista havia estat papa i que coneixia

els llibres suffs. Hi ha indicis que Llull va voler relacionar el «Liber amici et Amati» amb el *Liber super Psalmum Quicumque*, un tractat apològic protagonitzat per l'ermità Blaquerna, que precedeix l'opuscle a tots els manuscrits llatins (amb l'única excepció del ms. 1717 de la Biblioteca Universitaria de Pàdua, un testimoni força tardà); aquest tractat actualment com a context de l'opuscle. Veg. Soler, 1992a: 11-12.

(24) Ho han fet notar, entre d'altres, Obrador 1904: 14; Badia 1985: 60, n.17; Domínguez 1986: 117; Lohr-Domínguez 1988: 325.

(25) Ho sabem, en primer lloc, perquè coneixem pel testament de Llull que el monestir parisenc era considerat un centre de col·lecció de les seves obres (Llull 1991: 262); i, en segon, perquè una anotació a l'inici de l'actual manuscrit lat. 16111 de la Nationale de París, ofert pel mateix beat a la Sorbona, ens diu que: «Multos alios libros fecit Raymondus, qui sunt in monasterio Cartusiansi Parisius, de quibus quilibet poterit habere exemplar, ut puta *Ars generalis*, etc.»; el fons, per tant, existia i tenia unes proporcions considerables. Al final de l'inventari s'indica ben clarament «Isti libri fuerunt numerati in fine augusti anno Domini 1311» (Llull 1980: 309).

(26) Llull 1980: 305.

(27) Veg. l'edició crítica de la versió llatina de l'opuscle, a cura de Ch. Lohr i F. Domínguez 1988.

(28) En canvi, no hi ha cap indicatiu que faci pensar que el «Llibre d'amic e Amat» és anterior al *Blaquerna*. Més aviat tot fa pensar que va ser escrit després del capítol 99, cap a 1283. Veg. Soler 1992b.

(29) Llull 1935-54: III.11.

(30) Remeto a l'edició crítica esmentada a la nota 21 per aquest problema. Veg. també Do-

llista que data de 1311;²⁶ tenim la pràctica certesa que es tracta d'un inventari del fons d'obres que existia a la Cartoixa de Vauvert, a París.²⁷ Les referències que ens interessin ara són: «15. Liber Brachernae» i «20. Liber amici et amati».²⁸ Llull va obsequiar la Cartoixa amb un exemplar francès del *Blaquerna* (l'actual manuscrit fr. Phill. 1911 de la Staatsbibliothek de Berlín, que conté una dedicatòria de donació); segurament aquest còdex és el que figura en quinzè lloc de la llista. La menció del «Llibre d'amic e Amat» en el lloc vintè és segur que fa referència a un exemplar de la versió llatina de l'opuscle; a París s'ha conservat un exemplar trescentista del *Liber amici et Amati* (el manuscrit 516 de la Bibliothèque de l'Arsenal), que ofereix un text molt acurat,²⁹ i que podria ser un descendent d'aquell que esmenta el catàleg. No se'ns hauria de fer gens estrany que la novel·la i l'opuscle apareguin per separat: aquest fet no és especialment significatiu.³⁰

El prejudici que fa del «Llibre d'amic e Amat» una transcripció de l'experiència mística de Ramon Llull parteix, com hem vist, de la tendència a considerar el *Blaquerna* com un relat autobiogràfic conscient o inconscient; es fonamenta, a més, en la hipòtesi que l'opuscle va precedir en el temps la novel·la³¹ i, alhora, aquesta suposició se sustenta sobretot en aquella tendència. Es tracta d'un cercle viciós prou manifest!

Hi ha encara una darrera prova d'això que sostinc: en cap dels setze manuscrits medievals que ens transmeten l'opuscle hi ha 366 versicles (un per a cada dia de l'any, més un per als anys de traspàs), tal i com indica Llull al preàmbul: «E en la benedicció de Déu, Blaquerna començà son libre, lo qual departí en aytants versses con ha dies en l'ayn».²⁹ Als manuscrits, n'hi ha un nombre tan poc significatiu com 357. Si el «Llibre d'amic e Amat» és una obra de tanta transcendència i lligada sense solució de continuïtat a una experiència tan profunda del mateix autor, es fa difícil d'admetre que Llull deixés el llibre per acabar quan només faltaven nou versicles; si considerem que l'opuscle és un capítol més d'una ficció narrativa, escrit per a la novel·la, la interrupció és més fàcil d'explicar: la correspondència versicles/dies de l'any seria només una referència literària, i no hauria necessàriament de ser exacta. Però aquesta és una qüestió complexa que no podem tractar ara.³⁰

En qualsevol cas, res d'això no resta riquesa de continguts a l'obra, ni possibilitats de lectura; els arguments desenvolupats volen ser un toc d'alerta a la propensió a sobreinterpretar el «Llibre d'amic e Amat» i a condicionar tota lectura de l'opuscle amb uns prejudicis que, em fa l'efecte, diuen ben poc del que l'obra és en realitat.

ALBERT SOLER
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANNA MARIA DEL SANTÍSSIM SAGRAMENT (1988) *Càntics i cobles*, edició i introducció a cura de Sebastià Trias Mercant, Palma de Mallorca, Moll.
- BADIA, L. (1985) «Introducción» a R. Llull, *Libro de amigo y Amado*, Barcelona, 1985, Planeta. Cito la versió catalana de Lola Badia 1992: 55-71.
- (1990) «La novel·la espiritual de Barlaam i Josafat en el rerafons de la literatura lul·liana», *Catalan Review* 4, pp. 127-154. Cito la versió de Lola Badia 1992: 97-119.
- (1991) «El Ramon Llull de Robert Pring-Mill», a R. Pring-Mill, *Estudis sobre Ramon Llull (1956-1978)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Curial, pp. 7-21.
- (1992) *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull*, Barcelona, Quaderns Crema.
- BONNER, A.; L. BADIA (1988) *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària*, Barcelona, Empúries.
- CAIMARI, A. (1954) «Notes», a R. Llull 1935-54: IV, pp. 5-82.
- COLOM, M. (1982-5) *Glossari general lul·lià*, 5 vols., Mallorca, Moll.
- CUSTURER, J. (1700) *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lulio*, Palma de Mallorca.
- DOMÍNGUEZ, F. (1986) «El «Llibre d'amic e Amat». Reflexions entorn de Ramon Llull i la seva obra literària», a *Randa* 19, Barcelona, pp. 111-135.
- GALMÉS, S. (1935) *Dinamisme de Ramon Llull*, Palma de Mallorca, Associació per la Cultura de Mallorca.
- GARCÍAS PALOU, S. (1977) *El Miramar de Ramon Llull*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics.
- GONZÁLEZ-CASANOVAS, R.J. (1990) «Llull's *Blanquerna* and the Art of Preaching: The Evolution towards the Novel-Sermon», *Catalan Review* 4, pp. 233-262.
- JOHNSTON, M.D. (1990) «Ramon Llull's Conversion to Penitence», *Mystics Quarterly* 16, pp. 179-192.
- LLINARÈS, A. (1968) *Ramon Llull*, Barcelona, Edicions 62.
- LLULL, R. (1881-2) *Blanquerna, maestro de la perfección christiana [...]*, pròleg de M. Menéndez y Pelayo, Madrid, Imprenta de la Vda. e hijo de Aguado.
- (1927) *Llibre d'amic e Amat. Llibre d'Ave Maria*, ed. a cura de M. Olivar i S. Galmés, Barcelona, Barcino.
- (1931-4) *Libre de meravelles*, ed. a cura de S. Galmés, 4 vols., Barcelona, Barcino.
- (1935-54) *Libre de Evast e Blanquerna*, ed. a cura de S. Galmés, 4 vols., Barcelona, Barcino.
- (1958) *Poesies*, ed. a cura de J. Romeu i Figueras, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1988.

mínguez (1986: 115) per al plantejament de la qüestió.

(31) Pel que fa a l'«Art de contemplació», que també algun cop ha estat considerada com un afegit al *Blanquerna*, no tenim ni la més mínima referència que hagi circulat mai com a obra autònoma. D'altra banda, l'autor fictici de l'obra és el mateix Blaquerma i el protagonista (i, de fet, l'únic personatge que hi apareix) és ell mateix; l'obra és feta exclusivament a partir de l'activitat contemplativa del personatge. Suposar que el llibre va ser redactat abans que la novel·la i després afegit implica suposar que va ser redactat de cap i de nou, de manera que el resultat seria una obra completament diversa.

- LLULL, R. (1972) *Doctrina pueril*, ed. a cura de Gret Schib, Barcelona, Barcino.
- (1980) «Vita Coetanea», *Raimundi Lulli Opera Latina VIII*, ed. a cura d'H. Harada, Turnhout, Brepols, pp. 269-309.
- (1991) «Testamentum Raimuundi Lulli», *Raimundi Lulli Opera Latina XVIII*, ed. a cura de F. Domínguez, Turnhout, Brepols, pp. 259-263.
- LOHR, Ch.; F. DOMÍNGUEZ (1988) «Raimundus Lullus, «Liber amici et amati: introduction and critical text», *Traditio* 44, Nova York, Fordham University Press, pp. 325-372.
- OBRADOR, M. (1904) «Proemi» a R. Llull, *Libre de Amich e Amat*, Palma de Mallorca, 1904, pp. 9-37.
- OLIVER, A. (1967) «El Beato Ramón Llull en sus relaciones con la Escuela Franciscana de los siglos XIII-XIV», *Estudios Lulianos XI*, Palma de Mallorca, pp. 89-119.
- PASQUAL, A. R. (1778) *Vindiciae Lullianae*, 4 vols., Avinyó.
- (1890-1) *Vida del Beato Raymundo Lulio*, Palma de Mallorca.
- PEERS, E.A. (1966) *Foll d'amor. La vida de Ramon Llull*, Palma de Mallorca, Moll.
- PERARNAU, J. (1990) «El *Llibre contra Anticrist* de Ramon Llull», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 9, Barcelona, pp. 7-182.
- RICE, E.F. jr (1971) «Jacques Lefèvre d'Étaples and the medieval Christian mystics», *Florilegium historicale. Essays presented to Wallace K. Ferguson*, Toronto, University of Toronto Press, pp. 90-124.
- RICE, E.F. jr (1972) *The prefatory epistles of Jacques Lefèvre d'Étaples and related texts*, Nova York i Londres, Columbia University Press.
- RUBIÓ i BALAGUER, J. (1957) «Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Llull», *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 248-299.
- SOLER, A. (1992a) «El *Liber super Psalmum Quicumque* de Ramon Llull i l'opció pels tàrtars», *Studia Lulliana XXXII*, Palma de Mallorca, pp.3-19.
- (1992b) «Orígens, composició i datació del «Llibre d'amic e Amat» de Ramon Llull», *Studia Lulliana XXXII*, Palma de Mallorca, pp. 135-151
- TUSQUETS, J. (1977) «La data de composició del «Blanquerna»», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona XXXVI*, Barcelona, pp. 115-123.
- VICTOR, J.M. (1976) «Charles de Bovelles and Nicholas de Pax: two sixteenth-century biographies of Ramon Llull», *Traditio* 32, Nova York, Fordham University Press, pp. 313-345.

